

Александра Фостиков

**ПИСМО БОСАНСКЕ КРАЉИЦЕ ЈЕЛЕНЕ ГРУБЕ
КНЕЗУ И ОПШТИНИ ДУБРОВАЧКОЈ
И ЊИХОВ ОДГОВОР**

1399, март 5. и 18.

Краљица босанска Груба обавештава дубровачког кнеза, властелу и Општину да је протовестијар Жоре Бокшић јавио да јој је Општина изашла у сусрет и да је преузела њене залоге од Наљешка Јуршића. Такође се захваљује властели града Дубровника, што поштује дату заклетву. Саопштивши им да је у њено име кнез Ђурађ Радивојевић исплатио дуг Наљешку у млетачким дукатима, моли их да јој споменуте залоге пошаљу по њеном слуги Петрену.

Општина одговара Груби, да је примила њено писмо по слуги Петрену, у коме тражи да јој по њему пошаљу залоге, преузете од Наљешка Јуршића, које су стајале у комори града Дубровника: 12 сребрних зделица и појас сребрн и позлаћен. Истовремено је обавештавају да су протовестијар и Трипко исплатили само део договореног новца Наљешку, па је моле да му остатак доплати.

La reine de Bosnie Gruba informe le comte, la noblesse et la commune de Dubrovnik que le protovestiaire Žore Bokšić lui a rapporté que la commune a donné une réponse favorable à sa requête et a accepté ses gages remis par Nalješko Juršić. La reine exprime de même sa reconnaissance aux nobles de la ville de Dubrovnik d'avoir tenu leur parole. Les informant que le knez Đurađ Radivojević a honoré en son nom sa dette en versant à Nalješko la somme due en ducats vénitiens, elle les prie de lui retourner ses gages par l'intermédiaire de son serviteur Petren.

La commune confirme à Gruba la réception de son courrier transmis par son serviteur Petren, par lequel elle demande que lui soient retournés, en les remettant à ce serviteur, ses gages antérieurement remis à Nalješko Juršić et déposés dans la chambre de la ville de Dubrovnik: 12 récipients en argent et une ceinture d'argent plaquée d'or. La suite du texte informe la reine que le protovestiaire et Tripko n'ont versé à Nalješko qu'une partie de la somme convenue de sorte qu'elle est priée de verser la somme manquante.

Постоје четири сачувана документа о залагама краљице Јелене Грубе из 1399. године: (1) писмо Грубе дубровачкој Општини од 5. марта, (2) писмо протовестијара Жоре Бокшића дубровачкој Општини

Александра Фостиков

од 12. марта, (3) писмо-одговор Општине краљици Груби од 18. марта и (4) признаница Петрена Прваковића о преузимању залога, такође од 18. марта. Овде су приређена два документа: писмо Грубе Општини и одговор Општине. Преостала два, која су написана на латинском језику дата су у облику прилога, као пратећи материјал уз одговарајуће писмо. Тако се писмо Жорета налази иза писма Јелене Грубе, а признаница Петрена Прваковића у напомени бр. 18.

I ПИСМО КРАЉИЦЕ ГРУБЕ ДУБРОВАЧКОМ КНЕЗУ И ОПШТИНИ
(1399, 5. март)

Опис и ранија издања

М. Пуцић, *Споменици српски, књига II*, Београд 1862, 43, бр. 60; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I–1*, Београд – Сремски Карловци 1929, 475, бр. 491.¹

Писмо краљице Јелене Грубе сачувано је у оквиру Русковог кодекса.² Детаљан опис дао је Грегор Чремошник у свом раду о босанским и хумским средњовековним повељама.³

Издање овог документа приређено је на основу фотографије оригиналног писма краљице Јелене Грубе из Архива Историјског института у Београду.

Текст писма*

**Кралеѡства⁴ ми многопочтенѡмь прѣтелемь кнезѡ и властелемь и
опѡкнини гр[а]да Дѡбровника |2| смирено поздравление. Властеле, на-
прѣтѡ бисмо ради ѡвид[и]ти за ваше добро здравие и добро |3| стание.
И ми хотиниемь божиимь здраво⁵ смо доколи намь е здраво**

* Редакција издања и превода: Ирена Шпадијер и Татјана Суботин-Голубовић.

¹ О главним карактеристикама ових збирки видети: *Енциклопедија српске историографије*, Београд 1997, 20–21, 30–31 (Р. Михалчић), 655–656.

² Налази се у серији *Писма и унутства (Lettere e comissioni di Levante I)*. Ст. Станојевић, *Историја српског народа у средњем веку. Књига I. О изворима*, Београд 1937, 335–336. О писмима сачуваним у овој канцеларијској књизи и о Руску Христофоровићу видети: *Стари српски архив 2* (2003) 186, 188–189 (А. Фостиков).

³ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM, n. s. IV–V (1949–1950) 156–157., бр. 39.

⁴ **кралкѡства** (М. Пуцић); **кралеѡства** (Љ. Стојановић).

⁵ **здраво** (М. Пуцић); **здрави** (Љ. Стојановић).

Писмо босанске краљице Грубе Дубровнику и одговор Дубровчана

- 5 г(оспо)д(ин)ъ краљ и вла|4|стеле. Тако ми е сповид[и]лъ протови-
старь Жоре да е ваша прѣѣзань ка мни тои ѡчинила |5| како да сте
ѡзели мое закладе ѡ свое рѡке ѡд Налишка. На томь захвалимо како
|6| властелемь и всесрѣченимь прѣтел(е)мь ере сте ѡчинили добре
како е вамь трѣби влѡсти свое |7| племьцине и шбита коимь сте се
10 шбитомь шбитовали момѡ г[оспо]д[ин]ѡ краљѡ и мени. И шште |8|
се ѣ ѡздамь ѡ вашѡ прѣзань да ѣте чинити добрѣ и ѡ всемь к намь
како и чините вла|9|стеле б(о)гь ви чимь самь го[спо]ди⁶ била дѡжна
Налишкѡ все мѡ сам платила жѡтими |10| дѡкати а шно кнезь Юри
Радивоевиѣ кои мѡ е дѡкате даль и броиль и⁷ свое рѡке, |11| а шнь
15 вамь неѣе инако реѣи тима властеле. Што послахь мога слѡгѡ Пе-
трѣна |12| к вашои прѣзни, молѡ вась како всесрѣчене⁸ прѣтеле
ѡдаите ми теи мое закладе |13| по Петрини ка мни. Писано мисеца
марьта на ·ѣ· д(ь)н по лити г[оспо]дни ·ѣ·т·½·ѡ· литѡ.
|14| **КРАЛИЦА ГРУБА**
- 20 Ниже: Rescripta a di XIII marzo 1399.⁹
Споља: **Кралевѣства**¹⁰ ми много почтенимь прѣтелемь кнезѡ вла-
стелемь шпѣини град(а) Дѡбровника

Превод писма

Од кралевства ми веома поштованим пријатељима кнезу и властели и општини града Дубровника смеран поздрав. Властело, најпре, бисмо ради били се упитати за ваше добро здравље и добро стање. А ми божијим хтењем здраво смо док нам је здраво господин краљ и властела. Испричао ми је протовестијар Жоре да је ваша пријазност мени то

⁶ годи (М. Пуцић и Љ. Стојановић).

⁷ из (М. Пуцић); и (Љ. Стојановић).

⁸ срѣчене (М. Пуцић); срѣдчене (Љ. Стојановић).

⁹ М. Пуцић је вероватно опет погрешно при читању датума. Стога податак доносимо по читању Г. Чремошника. М. Пуцић, *Споменици српски* II, 43; Г. Чремошник, *Bosanske i humske povelje*, 157.

¹⁰ кралквѣства (М. Пуцић); кралевѣства (Љ. Стојановић). Како је снимак адресе на спољној страни писма остао недоступан, адресу доносимо по читањима М. Пуцића и Љ. Стојановића, која се не разликују осим у овој првој речи, која је дата по Љ. Стојановићу, пошто је спољни адрес углавном идентичан са унутрашњом инскрипцијом. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 92 (1913), 177, 184.

Александра Фостиков

учинила – да сте преузели моје залогe у своје руке од Наљешка. На томе захваљујемо како властели тако и свесрдачним пријатељима, јер сте учинили добро, како и треба да чувате своју племенитост и обећање, којим (обећањем) сте се заклели мом господину краљу и мени. И још се уздам у вашу пријазност, да ћете чинити добро у свему, како и чините властело. Бог зна, господо, што год сам била дужна Наљешку, све сам му платила жутим дукатима. А оно је кнез Јурај Радивојевић, који му је дао дукате и бројао (их) из своје руке, и он вам ништа друго неће ни рећи о томе властело. А што вашој пријазности послах свога слугу Петрена – молим вас, као свесрдачне пријатеље, да ми по Петрини дате те моје залогe. Писано месеца марта, петогa дана, лета Господњег 1399. године. Краљица Груба

Ниже: Примљено 13. марта 1399.

Споља: Краљевства ми веома поштованим пријатељима кнезу, властели, општини града Дубровника

*Писмо протовестијара Жорета*¹¹

Allo nome de dio. MIIICLXXXVIII, a die XII de marzo. Sinori, sapie che in quisto viazio son stato a la prexenzia de madona la rizina Gruba, la qual me prega, che deuexe far acompanar fin da la vostra sinoria suo homo Petrin Peruachouit de Blato. Lo dito Petrin porta litera de madona la rizina, pregando a la vostra sinoria, che a vuuy plaque a mandar per lo dito Petrin Peruachouit de Blato schudele duodexi de arzento e zintura una de arzento, le qual schudele e la zintura (a) abuto Nalescho Zurxit, schonparatole e pagato madona la rizina a la (!мјесто lo) dito Nalischo, si che se plaxi a la vostra sinoria, vuuy pode dar la dita arzentera a lo dito Peruachouit Petrinn, che a homo de la Rizina. Soura zio altro non e a dir, se coxe che chomanda la uostra sinoria, che poxa far, comandate, e dio mantena la vostra sinoria per sennpre.

Algune nouele de nouo non auemo de schriuer, saluo che chredemo, che miser lo Re desendera in tera de Chulmo, chome aueua spato (!мјесто spiato) li annbasatori de Turchi.

Zore protouistiar, salute chon Rechomandaxionn. Dachta (умјесто data) a Narento a di soura deto.

Ниже: Recepta die XIII martii 1399 a Ser Zore

Споља: Allo nobile e sauio Retor de Ragusa, zudexi e consiliri.

¹¹ Писмо је дато по читању Г. Чремошника, *Босанска краљица Груба*, Годишњак ДИ БиХ IV (1952) 149–150.

Писмо босанске краљице Грубе Дубровнику и одговор Дубровчана

II ОДГОВОР ДУБРОВАЧКОГ КНЕЗА И ОПШТИНЕ КРАЉИЦИ ГРУБИ
(1399, 18. март)

Ранија издања

М. Пуцић, *Споменици срѣбски од 1395. до 1423, књига I*, Београд 1858, 18, бр. 33; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I–I*, Београд – Сремски Карловци 1929, 475–476, бр. 492. Писмо је сачувано у Русковом кодексу.

Издање овог документа приређено је на основу снимка који се налази у фонду микрофилмова дубровачке грађе Архива Српске академије наука и уметности (ролна б/И).

Текст писма*

Прѣсвѣтлои и прѣвисокои г(о)сп(о)ги кѣрь Грѣви по м(и)л(ос)ти
б(о)жики кралиц(и) |2| босанскои и к томѣ вѣ владѣцаго¹² дѣров'-
чкога кнеза и вѣ вѣсе |3| вѣпкине вѣ всем(ѣ) смер(е)но¹³ поклоненик.
Примисмо листѣ ваше м(и)л(ос)ти |4| по вашем слѣзи Петрѣнѣ, ѣ
5 коѣмѣ листѣ наамѣ ваша м(и)л(ос)тѣ писа |5| да ви пошакѣмо по реч(е)нно¹⁴ Петрѣнѣ залоге коѣ то сѣ стале ѣ нашои |6| коѣмори коѣ
то смо вили ѣзели вѣ Налѣшка Юрьшикта¹⁵ ·ѣи· плитиць¹⁶ |7| сребр-
рънѣх и поѣсѣ сребр'нѣ позлакѣнѣ сѣ овѣма чел'ма и два десети |8| и
двѣ чѣпици по нѣемѣ. Да ти ѣзна величѣство како наамѣ ѣписасте |9|
10 ето дасмо реч(е)номѣ Петрѣнѣ више писанне залоге да к вашои
м(и)л(ос)ти |10| дон(е)се. Я сѣди г(о)сп(о)гѣ, ми смо ѣчинил(и) вѣсакѣ
вашѣ заповѣдѣ ѣо к ваша |11| м(и)л(ос)тѣ хѣтѣла и писала тер(ѣ)
смо ѣзели вѣ Налѣшка теи залоге |12| али Налѣшко прави ѣо мѣ к
вила ваша м(и)л(ос)тѣ нарѣчила на прот(о)ви|13|стиѣра и на Трипка
15 да мѣ платѣ нѣѣцо мѣ сѣ плат(и)ли а нѣѣцо |14| мѣ нѣ доплакѣно, и

* Редакција издања и превода: Ирена Шпадијер и Татјана Суботин-Голубовић.

¹² владѣцаѣо (М. Пуцић); владѣцаго (Љ. Стојановић).

¹³ смерено (М. Пуцић); смерно (Љ. Стојановић).

¹⁴ реч(е)номѣ (М. Пуцић); речинномѣ (Љ. Стојановић).

¹⁵ јурьшикта (М. Пуцић); јурьшика (Љ. Стојановић).

¹⁶ плитиць (М. Пуцић); плитиць (Љ. Стојановић).

Александра Фостиков

зато молимо бѣдитъ м(и)л(ос)тъ видѣтъ цю мѣ к |15| недоплакнѣно,
тер ваша м(и)л(ос)тъ бѣди р(е)ци мѣ доплат(и)ти и б(о)гъ с тобомъ.
|16| ad XVIII¹⁷ marzo 1399.

Превод писма

Пресветлој и превисокој госпођи кир Груби, по милости божијој краљици босанској и к томе, од кнеза који влада Дубровником и целе општине смеран поздрав. Примили смо писмо ваше милости, по вашем слузи Петрену. У том писму, ваша милост је написала да јој пошаљемо по реченом Петрену, залоге које су стајале у нашој комори, које смо узели од Наљешка Јуршића: 12 плитких здела сребрних и позлаћен сребрни појас са обе копче и двадесет и две чупице на њему.¹⁸ Да зна величанство твоје да смо дали реченом Петрену, горе споменуте залоге, да их вашој милости донесе. А сад госпођо, сваку вашу заповест, коју је ваша милост желела и написала, ми смо испунили, јер смо преузели од Наљешка те залоге. Али, Наљешко говори (тј. тражи) што му је ваша милост наложила да му протовестијар и Трипко плате. Нешто су му платили, а нешто му није плаћено, и зато молимо да ваша милост види шта му није плаћено, те да ваша милост нареди да му се доплати. И Бог с тобом. 18. март 1399.

Дипломатичке одлике

Краљица Јелена Груба, наследила је на престолу свог покојног мужа Стефана Дабишу († 8. септембра 1395) и поред одредби Ђаковачког уговора, по којем је Дабишу требало да наследи краљ Жигмунд Луксембуршки.¹⁹ Самостално је владала Босном најкасније до пролећа 1398.

¹⁷ XIII (М. Пуцић); XVIII (Ј. Стојановић).

¹⁸ Извод из признанице Петрена Прваковића дат је по читању К. Јиречека, *Споменици српски*, Споменик СКА 11 (1892) 103., бр. 60: „Petrin Peruachouit, homo et nuncius domine Grube regine, prout patet per litteras ipsius domine regine, hic affixas et sigillatas, datas V presentis mensis прима од кнеза и вијећа pianedas duodecim argenti magnas et unam zonam super zincto (n)egro sum capitibus duobus et stampis XXII auratis, que pianede et zona habuit pro pignore Nalicho Jursich ab ipsa domina regina. Свједоци: Et hoc presentibus testibus vocatis et signatis; Miroslauo zuppano comitis Georgii Radiucuich, Brayllo Thesalovich, doanerio comitis Pauli, magistro Andrea cyrogich et Ruscko magistri Хрофори.“ О овој признаници видети: Г. Чремошник, *Босанска краљица Груба*, 148–149.

¹⁹ С. Ћирковић, *О Ђаковачком уговору*, ИГ 1–4 (1962) 3–10.

Писмо босанске краљице Грубе Дубровнику и одговор Дубровчана

године. Њен последњи познати документ као владарке издат је почетком априла, а већ пре 20. маја на престолу се налази Стефан Остоја.²⁰

Писмо краљице Јелене Грубе изазвало је полемику у историографији, како о личности Грубе, тако и о односу између ње и Стефана Остоје (владао 1398–1404, 1409–1418). Овим питањем бавио се већи број аутора.²¹ Коначној идентификацији Грубе са Јеленом допринела је Милена Гецић, детаљно анализирајући изворе.²²

Писмо упућено Дубровнику Јелена Груба²³ је започела инскрипцијом *краљевства ми веома поштованим пријатељима кнезу и властели и општини града Дубровника*, коју је користила као краљица у својим писмима Дубровнику,²⁴ иако се више није званично налазила на

²⁰ М. Пуцић, *Споменици српски* II, 42., бр. 59; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–1, 243., бр. 256; М. Гецић, *Прилог босанској историји (1397–1399)*, ИГ 1–2 (1953) 57. Током овог периода Јеленина власт имала карактер интеррегнума – С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 176–177.

²¹ V. Klaić, *Povjest Bosne*, Zagreb 1882, 208; F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba*, Zagreb 1902, 81; А. Ивић, *Родословне таблице српских династија и властеле*, Нови Сад 1928, табла, бр. III; К. Жиречек, *Споменици српски*, 103; N. Jorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle* II, Paris 1899, 74, 76, 78; В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, Београд 1940, 614–615; G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 149, 157; G. Čremošnik, *Prodaja bosanskog Primorja Dubrovniku god. 1399 i kralj Ostoja*, GZM 40 (1928) 109; Г. Чремошник, *Босанска краљица Груба*, 147–163; М. Гецић, *Прилог босанској историји*, 55–63; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 371, нап. 16. Од свих ових аутора једино је В. Ћоровић категорично одбијао могућност да су Јелена и Груба иста личност и сматрао је да је Груба заправо жена краља Твртка II, кога је сматрао претендентом на босански престо још током 1397. године, услед погрешно прочитане одлуке у N. Jorga, *Notes* II, 69. М. Гецић је донела тачно читање ове одлуке од 12. јуна 1397. године. С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 370, нап. 4. О току ове расправе видети: Г. Чремошник, *Босанска краљица Груба*, 147–163; М. Гецић, *Прилог босанској историји*, 55–63; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 371, нап. 16.

²² Главне тачке ослонца М. Гецић, биле су: надгробни натпис Вигња Милошевића у којем се наводе босански владари по реду (Стјепан II, Твртко I, Дабиша, Груба и Остоја), затим, чињеница да је писма Јелене и Грубе писао исти писар, на шта је указао Г. Чремошник, и повезаност Грубе са личностима из околине краљице Јелене – Г. Томовић, *Морфологија ћириличких натписа на Балкану*, Београд 1974, 95., бр. 88; G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 145–148, 156–157; М. Гецић, *Прилог босанској историји*, 55–63. Ипак није посветила довољно пажње питању печата Стефана Дабише, који је Јелена Груба користила за печатење својих писама. Видети нап. 26.

²³ Да би се избегло константно писање двоструког имена Јелене Грубе и могућност стварања забуне, надаље ће се користити само име Груба.

²⁴ М. Пуцић, *Споменици српски*, II, 40, 42, бр. 55, 58–59; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–1, 240, 242–243, бр. 252, 255–266; Овакву инскрипцију у писмима је

Александра Фостиков

престолу. Након што се учтиво распитала за ситуацију у граду, наставила је – *А ми божијим хтењем здраво смо, док нам је здраво господин краљ и властела. Даље се захваљује дубровачкој властели на учињеној услузи следећим речима – јер сте учинили добро, како и треба да чувате своју племенитост и обећање, којим (обећањем) сте заклели мом господину краљу и мени. На крају писма, налази се потпис Краљица Груба, који је исписао њен писар.²⁵ Запечаћено је црвеним воском, на који је утиснут средњи типар Дабише.²⁶*

Двоструко помињање краља, без имена, навело је прво Ћоровића,²⁷ а затим и Чремошника на погрешно мишљење да Груба у том тренутку има живог мужа. Реч **племьцине**²⁸ у вези са споменом обећања датог њој и краљу Чремошник је протумачио у прилог својој теорији о брачној вези између Грубе и Остоје, као позивање на заклетве,

користио и Дабиша – М. Пуцић, *Споменици српски*, II, 36–37, бр. 47–50; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I–1*, 175–177, 179, бр. 179–182, 184. Карактеристична је за писма босанских владара Дубровнику – С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 92 (1913) 181–182.

²⁵ Писмо краљице Грубе, написао је непознати писар, који се јавља у њеној канцеларији, упоредно са логотетом Стефана Дабише, Томашем. Исти писар је и потписао ово писмо – Г. Чремошник, *Bosanske i humske povelje*, 145–148, 156–157. Своја писма босански владари нису потписивали, као ни Јелена док је била на власти. О потписима босанских владара видети: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 106 (1923) 26–29; А. Соловјев, *Властеоске повеље босанских владара*, Историско-правни зборник I, Сарајево 1949, 104.

²⁶ Г. Чремошник, *Bosanske i humske povelje*, 157; Г. Чремошник, *Босанска краљица Груба*, 154. Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 132 (1928) 16–17; Р. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Сарајево 1970, 33–34, 96, т. VII, сл. 11. Печаћење типаром Дабише, Јелена и сама спомиње на крају повеље од 13. маја 1397. којом укида царине на Маслини и на Сланом. Ф. Miklosich, *Monumenta Serbica*, Vienna 1858, 230, бр. ССХХ; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I–1*, 240, бр. 251. У ово време краљ Остоја користи свој лични печат, без титуле у легенди. Први његов сачувани документ, са средњим печатом Дабише, је из 1409. године, од 4. децембра. Р. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati*, 33–36, 96, т. VIII, сл. 13, 14.

²⁷ Видети нап. 22.

²⁸ Овде се мора направити разлика између речи **племьцине**, која значи племенитост и речи племенштина, племенито, која означава племените баштине у Босни, а самим тим и племство, као друштвени слој. V. S. Karadžić, *Srpski rječnik istumačen njemačkim i latinskim riječima*, Биоград 1898, 523; С. Ћирковић, „Верна служба“ и „вјера господска“, Зборник ФФ у Београду VI–2 (1962) 99 (= *Работници, војници, духовници*, Београд 1999, 322); J. Jurančić, *Srbskohrvatsko-slovenski slovar*, Ljubljana 1986, 794; *Лексикон српског средњег века*, Београд 1999, 502–503 (М. Маловић-Ђукић); 523–524 (Р. Михаљчић).

Писмо босанске краљице Грубе Дубровнику и одговор Дубровчана

дате поводом скоро добијеног дубровачког племства.²⁹ Заправо, Груба се позива на племенитост властеле, и подсећа исте на заклетве дате њој и њеном покојном мужу Дабиши, док се прво спомињање краља односи на Остоју.³⁰

У свом одговору Општина се обраћа Груби, као *Пресветлој и превисокој госпођи кир Груби, по милости божјијој краљици босанској и к томе*.³¹ У нешто широј варијанти ова инскрипција за њене власти у Босни идентично гласи, сем што се уместо *Груби*, јавља *Јелени*. Уз име Грубе, налазе се епитети *пресвети* и *превисоки*, који се користе само у писмима босанским владарима.³² Исте епитете Дубровчани користе и у обраћању Остоји и у време када није на власти, а и Стефану Твртку II (1404–1409, 1421–1443).³³ Ипак у инскрипцији Остоји и Твртку, у тим приликама, иако наводе титулу *господину краљу* и владарске епитете, ниједном од њих, не упућују пуну интитулацију *по милости божјијој краљу босанском ... и к томе*. Треба имати у виду да су Дубровчани правили разлике у инскрипцији према чину и положају личности, па самим тим и између некадашњих и тренутних владара. *По милости божјијој* јавља се само у инскрипцији фактичким владарима или облачним господарима.³⁴

²⁹ Ову доста натегнуту тезу Г. Чремошник покушао је да образложи идентификацијом Грубе са Кујавом, другом женом краља Остоје – Г. Чремошник, *Босанска краљица Груба*, 152–153 и даље. Краљ Остоја добио је 25. фебруара 1399. године дубровачко племство, након уступања Сланског приморја Општини. Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–1, 427–428, бр. 432. О уступању Сланског приморја Дубровнику: С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 186–188. О добијању дубровачког грађанства и племства видети: Ј. Мијушковић, *Додељивање дубровачког грађанства у средњем веку*, Глас САНУ ССXLVI (1961) 89–130.

³⁰ У питању је повеља од 17. јула 1392. године, којом Дабиша потврђује раније повластице Дубровчанима. Том приликом заклетве су изменили Дабиша са Јеленом и властелом и кнез и Општина. На овој повељи налази се њихов заједнички потпис као владара – Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–1, 172–175, бр. 178; С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 106 (1923) 27; М. Гецић, *Прилог босанској историји*, 61; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 372–373, нап. 16.

³¹ Додатак *к томе* је новина која се први пут јавља у канцеларији краљице Јелене, а касније остаје у употреби у босанским повељама. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 92 (1913) 126–127.

³² Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–1, 238, бр. 250; С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 92, 172–173.

³³ М. Пуцић, *Споменици српски* I, 79, 125, бр. 147, 228; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–1, 436, 502, бр. 443, 521.

³⁴ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 92, 166, 175.

Изгледа да су опрезни Дубровчани пазили да се не замере Груби. У ово време, Остоја, иако краљ, још увек није крунисан.³⁵ Између његовог доласка на престо и крунисања, протекло је скоро годину дана. За то време, односи између некадашње краљице, њених присталица и Остоје, на неки начин су изглађени. Пре априла те, 1399. године, кнез Ђурађ Радивојевић се налази на месту господара Дријева. Нешто пре тога, боравио је и у Дубровнику и том приликом исплатио је Грубин дуг Наљешку Јуршићу.³⁶ Као посланик Грубин у Дубровник долази и Петрен Прваковић из Блата, са територије Радивојевића,³⁷ а у њено име Општини пише и протовестијар Жоре.³⁸ О добрим односима са краљем Остојом Дубровчане обавештава сама Груба у свом писму од 5. марта. На који начин и под којим условима је дошло до измирења није познато.

Грубино писмо писар је датирао од рођења Христа, користећи вредност слова из глагољице, при чему је за вредност 90 увео једно грчко слово – копа (½).³⁹ У дубровачком одговору налази се само датум без потписа. Дан у датуму је забележен римским цифрама, месец словима, а година је наведена по хришћанском рачунању времена арапским цифрама.⁴⁰

Просопографски подаци

Краљ 127 (страна), 5 (ред у издању) – Овде се мисли на босанског краља Стефана Остоју (1398–1404, 1409–1418).

³⁵ Остоја се крунисао за краља мало пре 26. априла 1399. N. Jorga, *Notes* II, Paris 1899, 79; М. Динић, *Државни сабор средњовековне Босне*, САН, Посебна издања ССXXXI, Београд 1955, 25–26, 34, нап. 4; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 193.

³⁶ Главни Грубин ослонац били су Николићи и Радивојевићи. О Николићима: М. Динић, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967, 4–15. О Радивојевићима видети под *Просопографски подаци*.

³⁷ Р. Anđelić, *Studije o teritorijalnopoličkoj organizaciji srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo, 1982, 119, 122, 127, 129, 132, 137, 139, 240; М. Благојевић, *Историјски атлас*, Геокарта, Београд 1997, 58. Можда је Груба после одласка са престола отишла у област свог зета Ђурђа Радивојевића.

³⁸ Улога Жорета није у потпуности јасна. У ово време он борави у Дријевима. Да ли је још увек служио краљицу Грубу која га зове протовестијаром, или је прешао код Остоје нема података.

³⁹ Босанске повеље, као и дубровачке датирани су по години од рођења Христа. У овом случају необично је коришћење грчког слова. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици* Глас 132 (1928) 36–40, нап. 6; А. Соловјев, *Властeosке повеље босанских владара*, 103–104; *Стари српски архив* II (2003) 171 (Ј. Мргић-Радојчић).

⁴⁰ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици* Глас 132, 33–34. Видети и нап. 40.

Писмо босанске краљице Грубе Дубровнику и одговор Дубровчана

Литература: Ф. Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba*; Г. Ćremošnik, *Prodaja bosanskog Primorja Dubrovniku god. 1399 i kralj Ostoja*, GZM 40 (1928) 109–126; В. Ђоровић, *Хисторија Босне I; Povjest hrvatskih zemalja, Bosne i Hercegovine I*, Сарајево 1942; Г. Шкриванић, *Рат босанског краља Остоје са Дубровником*, Весник војног музеја 5 (1958) 35–60; С. Ђирковић, *Историја средњовековне босанске државе*; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји. Крајина средњовековне Босне*, Београд 2002.

Протовестијар Жоре, 127, 6; 129, 14 – Жоре Бокшић (Zore de Voха, Vochха, Vochsa), дубровачки трговац, закупник царина у Босни, протовестијар босанског краља Стефана Дабише, краљице Јелене Грубе и краља Стефана Остоје. На функцији протовестијара остао је све до своје смрти (умро је пре 8. јануара 1400. године, када је његов тестамент регистрован у Дубровнику). На месту протовестијара краља Остоје, налази се касније и његов син Никола.

Литература: М. Динић, *Дубровчани као феудалци у Србији и Босни*, ИЧ IX–X (1960) 139–149; Д. Ковачевић, *Žore Bokšić, dubrovački trgovac i protovestijar bosanskih kraljeva*, Godišnjak DI ВиН XIII (1962) 289–310. О активности Жоре Бокшића и његовог сина Николе у Дријевима, видети: Ђ. Тошић, *Трг Дријева у средњем вијеку*, Сарајево 1987.

Наљешко Јуршић, 127, 7, 13; 129, 7, 13 – такође, Наљешко Јурковић; у латинским споменицима Nalescus Jurgich; јавља се у Дубровнику у другој половини XIV и почетком XV века као кројач и подстигач.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 207; Д. Динић-Кнежевић, *Тканине у привреди средњовековног Дубровника*, Београд 1982, 17.

Краљ, 127, 10 – Овде се мисли на босанског краља Стефана Дабишу (1391–1395).

Литература: *Povjest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine I*; С. Ђирковић, *О Ђаковачком уговору*; С. Ђирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 170–174; Р. Anđelić, *Studije o teritorijalno-političkoj organizaciji srednjovjekovne Bosne*. За осталу литературу видети под: Остоја, Жоре, Груба.

Кнез Јурај (Ђурађ) Радивојевић, 127, 13–14 – припадник властеоске породице Радивојевића, син Радивоја Богавчића. Оженио се Владиком(!), унуком краља Дабише, Станином ћерком. У сукобу између краљице Јелене Грубе и краља Остоје, налазио се уз краљицу, због чега је морао да се склони у Дубровник у пролеће 1398. Са Остојом се

помирио пре априла 1399. године, када се налази се на месту господара Дријева. Добре односе имао је и са краљем Твртком II.

Литература: Љ. Ковачевић, *Знамените српске властееоске породице*, Годишњица НЧ 10 (1888) 199–204; М. Динић, *Дубровачки трибути (Могориши, Светодмитарски и Конавоски доходак, Провижун браће Влатковића)*, Глас СКА CLXVIII (1935) 219, 234; Г. Чремошник, *Босанска краљица Груба*, 155–157; Р. Anđelić, *Studije o teritorijalopolitičkoj organizaciji srednjovjekovne Bosne*, 123–129; Ђ. Тошић, *Трг Дријева у средњем вијеку*, 20, 120; С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд 1994, 74, 76–78, нап. 6; М. Благојевић, *Сродствена терминологија и друштвена хијерархија у средњовековној Србији*, ЗЕМ у Београду, Јубиларно издање 1901–2001, Београд 2001, 127.

Слуга Петрен, 127, 15–16, 17; 129, 4, 6, 10 – Петрен Прваковић из Блата (Petrin Peruachouich de Blato), слуга и посланик краљице Јелене Грубе. О његовој личности нема ближих података.

Извори: К. Јиречек, *Споменици српски*, 103, бр. 60; М. Пуцић, *Споменици српски I*, 18, бр. 33; II, 43, бр. 60; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I–1*, 475–476, бр. 491–492; Г. Чремошник, *Босанска краљица Груба*, 150.

Краљица Груба, 127, 19; 129, 1 – босанска краљица Јелена Груба (1395–1398), удовица краља Стефана Дабише, видети напред под *Дипломатичке одлике*.

Извори и литература: М. Орбин, *Краљевство Словена* (коментари: С. Ћирковић), Београд 1968, 154–155, 160, 347, 351; F. Miklosich, *Monumenta Serbica, Vienna* 1858, 229–230, бр. ССХХ; М. Пуцић, *Споменици српски I*, 4, 12, 18, бр. 6, 18, 33; М. Пуцић, *Споменици српски II*, 40–43, бр. 55–60; К. Јиречек, *Споменици српски*, 103, бр. 55–60; N. Jorga, *Notes II*, 58–59, 61, 64, 68, 70, 71, 72, 74, 76, 78; Ѓ. Truhelka, *Osvrt na sredovječne kulturne spomenike Bosne*, GZM XXVI (1914) 235; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I–1*, 239–243, 475–476, бр. 250–256, 491–492; Г. Томовић, *Морфологија*, 95, бр. 88; М. Динић, *Дубровачки трибути*, 218–219, 231; Г. Чремошник, *Bosanske i humske povelje*, 145–148, 156–157; *Povjest hrvatskih zemalja, Bosne i Hercegovine I*, 353–373; Г. Чремошник, *Босанска краљица Груба*, 147–163; М. Гецић, *Прилог босанској историји*, 55–63; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 174–185.

Трипко, 129, 14 – не може се са сигурношћу тврдити ко се крије иза овог имена. Очигледно да је у питању личност не само позната у Дубровнику, већ и краљици Груби. Можда је у питању Трипе

Писмо босанске краљице Грубе Дубровнику и одговор Дубровчана

Бућа, некадашњи протовестијар краљева Твртка I и Дабише. Сем њега у ово време се под тим именом од значајних особа јавља и Junius Tripe de Georgio.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, 165, 209–210; Ђ. Тошић, *Tripe Vuća, dubrovački trgovac i protovestijar bosanskog kralja Tvrtka I Kotromanića*, *Godišnjak DI BiH XX* (1974) 25–39.

Установе и важнији појмови

Кнез у Дубровнику, 126, 1; 129, 3 – видети: *Стари српски архив* 1 (2002) 50 (Н. Порчић); *Стари српски архив* 2 (2003) 192 (А. Фостиков).

Властела (господа), у Дубровнику, 126, 1, 2; 127, 8, 12, 15 – видети: *Стари српски архив* 2 (2003) 27 (Н. Порчић).

Господин, 127, 5, 10; **Госпођа, Кир**, 129, 1, 11 – Реч *господин* придодaje се уз владарске титуле, али и уз нижа звања. Има посебно место у владарској идеологији и чини део интитулације владара у средњовековној Србији и Босни.

Литература: *Лексикон српског средњег века*, 121 (Р. Михаљчић); Р. Михаљчић, *Владарске титуле обласних господара*, Београд 2001, 104–113; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 83–84; *Стари српски архив* 1 (2002) 52 (Н. Порчић); *Стари српски архив* 2 (2003) 171–172 (Ј. Мргић-Радојчић), 192 (А. Фостиков); М. Благојевић, *Државност земље Павловића*, у: *Земља Павловића: средњи вијек и период турске владавине*, Бања Лука – Српско Сарајево 2003, 125–126, нап. 43.

Властела, у Босни, 127, 5 – повлашћени друштвени слој у средњовековној Србији и Босни.

Литература: А. Бабић, *Iz istorije srednjovjekovne Bosne*, Сарајево 1972, 15–33; С. Ћирковић, *Русишка господа*, ИЧ XXI (1974) 5–17 (= *Работници, војници, духовници*, 306–317); К. Јиречек, *Историја Срба I*, Београд 1988, 74; *Лексикон српског средњег века*, 87–89 (Р. Михаљчић).

Протовестијар, 127, 5–6; 129, 14 – У Босни се титула протовестијара први пут јавља после крунисања Твртка I за краља (1377). Том приликом Твртко је на ову функцију поставио попа Ратка. Улога протовестијара, била је управа владарским и државним приходима и спровођење фискалне политике у земљи.

Литература: М. Динић, *О крунисању краља Твртка I за краља*, Глас СКА СXLVII (1932) 137; М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, 186–203; *Лексикон српског средњег века*, 596–597 (М. Благојевић); *Стари српски архив* I

Александра Фостиков

(2002) 51–52 (Н. Порчић). О разним пословима протовестијара босанских краљева видети: D. Kovačević, *Žore Bokšić*, 289–310; Đ. Tošić, *Tripe Vića*, 25–39; Đ. Tošić, *Dubrovčanin prezviter Ratko, stonski kancelar, kapelan i protovestijar kralja Tvrtka I i trebinjsko-mrkanjski biskup*, *Godišnjak DI BiH XXVIII–XXX* (1979) 39–58.

Заклад, 127, 7, 17; **Залог** 129, 6, 10 – један од облика гаранције код узимања кредита. Залагала се покретна, али и непокретна имовина. Обично су давани вредни предмети и накит од сребра, а некад и од злата.

Литература: Д. Ковачевић, *Прилог проучавању занатства у средњовјековној Босни*, *Годишњак ДИ БиХ Х* (1959) 293; Д. Ковачевић, *Трговина у средњовјековној Босни*, Сарајево 1961, 186–187; К. Јиречек, *Историја Срба II*, Београд 1988, 205; *Лексикон српског средњег века*, 211 (Р. Ћук).

ПЛЕМЏИНЕ, 127, 9 – племенитост, видети напред под *Дипломатичке одлике*.

обит, обитовати, 127, 9, 10 – тј. заклетва, свечани исказ којим се нешто обећава или се на нешто заклиње. Такође, реч обит, означава и уговор. На међусобне уговоре владара и Дубровника, заклињали су се, са једне стране владари, а са друге дубровачки кнез са већницима.

Литература: С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 372–373; *Лексикон српског средњег века*, 204–205 (Л. Ђаповић). О заклетвама босанских владара до средине XIII века, видети: М. Кос, *Дубровачко-српски уговори до средине 13-ог века*, *Глас СКА СХХIII* (1927) 40–65.

Дукати, жути дукати, 127, 13, 14 – млетачки златник. У Босни је у другој половини XIV и првој половини XV века био у оптицају дубровачки и млетачки новац. Вредност дуката исказивала се и у сребрном новцу (монета) при чему се курс током времена мењао, тако да је од 1:24 стигао до 1:40.

Литература: М. Динић, *Прилози за историју средњег века*, *Прилози КЈИФ XIII* (1933) 70–71; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, 106; Р. Živković, *Prve vijesti o bosanskoj kovnici novca poslije smrti Tvrtka I Kotromanića*, *Godišnjak DI BiH XXVIII–XXX* (1979) 272; D. Kovačević-Kojić, *Privredni razvoj srednjovjekovne bosanske države*, *Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine I*, Sarajevo 1987, 150; К. Јиречек, *Историја Срба II*, 199–201, 428; *Лексикон српског средњег века*, 242–243, 418–419 (Р. Ћук).

Писмо босанске краљице Грубе Дубровнику и одговор Дубровчана

Кнез, 127, 13 – Ова титула имала је различити друштвени ранг у средњовековној Босни.

Литература: *Лексикон српског средњег века*, 299–301 (Р. Михаљчић); Р. Михаљчић, *Владарске титуле обласних господара*, 88–103; *Стари српски архив* 1 (2002) 125 (Р. Михаљчић); *Стари српски архив* 2 (2003) 80 (С. Рудић).

Слуга, 127, 15; 129, 4 – чест назив за властелу као поданике владара и великаша. У средњовековној Босни, овај термин означава и посланика, који има пуномоћје, да заврши неки посао у име свог господара. Том приликом снадбеван је кратким писмом, у коме је наведено његово име, и дато овлашћење да обави задати посао.

Литература: С. Ћирковић, „*Верна служба*“ и „*вјера господска*“, 95–122 (= *Работници, војници, духовници*, 318–335); А. Бабић, *Iz istorije srednjovjekovne Bosne*, 96–98; М. Благојевић, *Државна управа*, 31; *Лексикон српског средњег века*, 674–675 (Р. Михаљчић).

Лист, 129, 4 – један од средњовековних назива за дипломатички документ.

Литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 161 (1934) 1–26; *Лексикон српског средњег века*, Београд 1999, 529–532 (Р. Михаљчић); *Стари српски архив* 2 (2003) 52 (Д. Живојиновић).

Комора, 129, 6 – државна благајна у коју су се стицали сви приходи. У српским земљама комора се називала кућа краљева или ризница. На челу коморе, у Србији и Босни налазио се коморник, или comes camerarius. У Дубровнику су ову службу вршила три коморника, која су у име града управљала приходима.

Литература: К. Јиречек, *Историја Срба* II, 429; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, 38; М. Благојевић, *Државна управа*, 188–189; *Лексикон српског средњег века*, 311–312 (М. Маловић-Ђукић).

Плитица, 129, 7 – плитка здела. У признаници Петрена Прваковића, стоји *rianedas duodecim argenti magnas*, док исту посуду Жоре у свом писму назива *schudela*. *Piadena* f. значи плитку зделу, а *schudela* f. зделу. На италијанском *riana* f. је равница.

Извори и литература: М. Пуцић, *Споменици срџбски* I, Београд 1858, 18, бр. 33; К. Јиречек, *Споменици српски*, 103, бр. 60; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–1, 475–476, бр. 492; Г. Чремошник, *Босанска краљица Груба*, 149–150; V. S. Karadžić, *Srpski rječnik*, 524; *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae* V (1975) 850; VI (1976) 1062–64;

Александра Фостиков

Ј. Јуранчић, *Srbskohrvatsko-slovenski slovar*, 795; I. Клајн, *Italijansko-srpski rečnik*, Београд 2000 (друго исправљено и допуњено издање), 610.

Појас, 129, 8 – појас је у средњем веку представљао посебан украс као део одеће и био је симбол феудалне власти.

Литература: К. Јиречек, *Историја Срба II*, 243–244; Ј. Ковачевић, *Средњовековна ношња балканских Словена*, Београд 1953; Б. Радојковић, *Накит код Срба*, Београд 1969, 45–48, 94–95, 149–154, 222–229; *Лексикон српског средњег века*, 535–537 (Б. Радојковић).

Чело, 129, 8 – копча. У признаници Петрена Прваковића, стоји: *cum capitibus duobus*. *Caput*, *itis* n. означава главу, крај, предњи део (врх) или комад нечега, када су у питању ствари.

Извори и литература: М. Пуцић, *Споменици срѣбски I*, Београд 1858, 18, бр. 33; К. Јиречек, *Споменици српски*, 103, бр. 60; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I–1*, Београд – Сремски Карловци 1929, 475–476, бр. 492; М. Divković, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Zagreb 1900, 166–167; *Lexicon latinitatis I* (1973) 176–177; Ј. Ковачевић, *Средњовековна ношња*; Б. Радојковић, *Накит код Срба*.

Чунице, 129, 9 – апликација у виду украса на појасу. У признаници Петрена Прваковића, стоји: *cum stampis XXII auratis*. Реч *stampis* f., означава одређени облик утиснут у сребрне и златне предмете. На овом појасу налазила су се 22 утиснута украса од злата, или златних нити. Није познато како је изгледала ова врста апликације. У *Речнику* Вука Караџића, ова реч у сингулару означава копчу, а у плуралу ковче, што подразумева копче, али и зглобове, односно чланке.

Извори и литература: К. Јиречек, *Споменици српски*, 103, бр. 60; V. S. Karadžić, *Srpski rječnik*, 292, 859; *Lexicon latinitatis VI* (1976) 1120. О разним апликацијама на појасевима видети: Б. Радојковић, *Накит код Срба*.